

İRAN

ÜLKE RAPORU

2017

İRAN ÜLKE RAPORU

2017

İÇİNDEKİLER

YÖNETİCİ ÖZETİ	5
1. İLK BAKIŞTA İRAN	6
2. GENEL EKONOMİK DURUM	7
2.1. İkili Ticari ve Ekonomik İlişkiler	7
2.1.1. Türkiye - İran İthalat ve İhracat Rakamları (milyar ABD Doları)	7
2.2. İkili İşbirliği Mekanizmaları	8
3. SİYASİ VE İDARİ DURUM	9
3.1. Dini Liderlik Makamı	9
3.2. Devlet Uzlaştırma Konseyi	10
3.3. Yasama	10
3.4. İslami Danışma Meclisi	10
3.5. Anayasayı Koruyucular Konseyi	11
3.6. Yürütme	11
3.7. Yargı	12
4. GENEL EKONOMİK DURUM	12
4.1. İran'ın Nükleer Programı'na İlişkin Anlaşma	13
4.2. Kalkınma Planları	15
5. İRAN EKONOMİSİNE SEKTÖREL BAKIŞ	15
5.1. Sanayi	15
5.2. Tarım	16
5.3. Enerji	17
5.4. Doğal Kaynaklar ve Madencilik	18
5.5. Petrol	19
5.5.1. Petrol Üreten Ülkelerin Rezervleri ve Yıllık Üretimleri	20
5.6. Bankacılık	20
6. ULAŞTIRMA VE TELEKOMÜNİKASYON ALTYAPISI	21
7. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI	22
8. DIŞ TİCARET	23
8.1. Genel Durum	23
8.2. Serbest Bölgeler ve Mevzuatı	24
8.3. Dış Ticaret Mevzuatı	24

8.4.	İthalat Mevzuatı.....	24
8.5.	Ticarette Uygulanan Standartlar.....	25
9.	TÜRKİYE-İRAN EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİ	25
9.1.	Türkiye'nin İran'a İhracatında İlk 10 Ürün (*\$)	26
9.2.	Türkiye'nin İran'a İthalatında İlk 10 Ürün (*\$).....	27
10.	TÜRKİYE-İRAN TERCİHLİ TİCARET ANLAŞMASI.....	28
10.1.	Yatırım	28
11.	ANLAŞMA VE PROTOKOLLER.....	29
12.	TÜRKİYE-İRAN İŞBİRLİĞİ OLANAKLARI.....	29
13.	İRAN'DA KURUMSAL TİCARİ FAALİYET YÖNTEMLERİ.....	30
13.1.	Yabancı Yatırım Kanunu Çerçevesinde;.....	30
13.1.1.	FIPPA Kapsamındaki Teşvik ve Himayeler.....	30
13.2.	Yabancı Yatırım Kanunu Kapsamına Girmeyen Yeni Ticari Yapılanmalar (Şirket Kuruluşu).....	31
13.2.1.	İran mevzuatı uyarınca şirket kuruluşu için gerekli belgeler.....	31
13.2.2.	Yabancı ortağın tüzel kişiliğe haiz ticaret şirketi olması durumunda	32
13.3.	İran Yasaları Uyarınca Yabancı Tüzel Kişiliğe Sahip Şirketlerin İran'da Şube Tesisi.....	32
13.3.1.	İran mevzuatı uyarınca yabancı şirketin İran'da şubelerini tesisi için gerekli dokümanlar	32
14.	YARARLI ADRESLER.....	33
15.	KAYNAKÇA.....	34

YÖNETİCİ ÖZETİ

- ❖ İran'ın başlıca doğal kaynakları; petrol, doğal gaz, kömür, krom, bakır, demir cevheri, kurşun, manganez, çinko ve sülfürdür. Ülkenin başlıca tarım ürünleri; buğday ve pirinç gibi hububatlar, şeker pancarı, şeker kamışı, meyveler, kabuklu yemişler, pamuk, süt ürünleri, yün ve havyardır. İran sanayisi; petrol, petrokimyasallar, gübreler, sodyum hidroksit, tekstil, çimento vb. inşaat malzemeleri, gıda işleme (özellikle şeker ve bitkisel yağ üretimi) ve metal işleme sektörlerinde yoğunlaşmıştır.
- ❖ İran'ın 2015 tarihinden itibaren ihracatı 38 milyon dolardır, ithalatı ise 43.5 milyon dolardır.
- ❖ Türkiye'nin 2015 yılı itibariyle İran'a ihracatı 4 milyar dolardır. İthalatımız ise 6 milyar dolardır.
- ❖ Türkiye ile İran arasında önemli olan başlıca sektörlerimiz; otomotiv yan sanayi, turizm sektörüdür.
- ❖ İki ülke arasında yaşanan başlıca sorunlara baktığımızda; İran'daki kapalı rejim ve korumacı ekonomi siyaseti kaynaklı sorunlar, siyasi krizler nedeni ile arzu edilen potansiyelde gerçekleşmemiş olsa da İran ile ticari ilişkiler ve karşılıklı yatırım faaliyetlerinde son dönemlerde hareketlilik yaşanmaktadır.
- ❖ Ülkemizden İran'a en çok, altın, çelik profil, lif levha ve otomotiv yan sanayi ürünleri ihraç edilmektedir. Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler; bunların aksam ve parçaları İran'a ihraç ettiğimiz diğer önemli ürün gruplarıdır.

1. İLK BAKIŞTA İRAN

- ❖ **Resmi Adı:** İran İslam Cumhuriyeti
- ❖ **Yönetim Biçimi:** İslam Cumhuriyeti
- ❖ **Devlet Başkanı:** Mahmud Ahmedinecad
- ❖ **Ruhani Lider:** Ayetullah Seyid Ali Hamaney
- ❖ **Nüfusu:** 65.397.521 (2007 Temmuz.)
- ❖ **Nüfus Artışı:** % 0.663
- ❖ **Yüzölçümü:** 1.648.000 km²
- ❖ **Resmi Din:** İslam %98 (Şii Müslüman %89, Sünni Müslüman %9, Zerdüş, Hıristiyan, Bahai ve diğerleri (%1)
- ❖ **Diller:** Farsça ve lehçeleri (%58), Türkmen ve Lehçeleri (%26), Kürtçe (%9), Luri (%2), Balochi (%1), Türkçe (%1), Arapça (%1)Diğer (%2)
- ❖ **Başlıca Kentleri:** Tahran (12,7 milyon), Meşhed (3,9 milyon), İsfahan (3.2milyon)Tebriz (2,1 milyon), Şiraz (2 milyon)
- ❖ **Etnik Yapısı:** Farsi (%51), Azeri(%24), Gilaki-Mazandarani (%8), Kürt (%7), Arap (%3), Lur (%2), Baloch (%2), Türkmen (%2), Diğer (%1)
- ❖ **Para Birimi:** İran Riyali
- ❖ **Para Kuru:** 1 \$ = 35,000 IR
- ❖ **Saat Farkı:** +3,5 GMT (+1,5 Türkiye)

2. GENEL EKONOMİK DURUM

GSYH (milyar \$)	: 411
Reel GSYH Büyüme Oranı (%)	: 1.5
Nüfus (milyon)	: 79.991
Nüfus artış hızı (%)	: 1.2
Kişi başına GSYH (\$)	: 5.200
İhracat (milyar \$)	: 94.9
İthalat (milyar \$)	: 64.6
İşsizlik oranı (%)	: 14
Uluslararası döviz rezervleri (milyar \$)	: 108
Bütçe açığı/GSYH (%)	: 2.5
Enflasyon Oranı (%)	: 15.2

Başlıca ticaret ortakları: Çin, Hindistan, Güney Kore, Türkiye.

Başlıca ihracat kalemleri: Ham petrol, işlenmiş petrol ürünleri, etilen polimerleri ve demir cevherleri.

Başlıca ithalat kalemleri: Buğday, pirinç, mısır ve elektrikli cihazlar.

2.1. İkili Ticari ve Ekonomik İlişkiler:

2.1.1. Türkiye - İran İthalat ve İhracat Rakamları (milyar ABD Doları)

	2011	2012	2013	2014	2015
İhracatımız	3.59	9.92	4.19	3.88	3.67
İthalatımız	12.46	11.97	10.38	9.83	6.10
Hacim	16.05	21.89	14.57	13.71	9.77
Denge	-8.87	-2.05	-6.19	-5.95	-2.43

Kaynak: TÜİK

Başlıca ihraç ürünlerimiz: Altın, çelik profil, lif levha ve otomotiv yan sanayi ürünleri.

Başlıca ithalat ürünlerimiz: Petrol ve petrol ürünleri, doğalgaz.

Ülkemize gelen İranlı turist sayısı: 1.590.664 (2014), 1.700.385 (2015).

2.2. İkili İşbirliği Mekanizmaları

- **Karma Ekonomik Komisyon (KEK):** Son olarak, Türkiye-İran 24. Dönem KEK Toplantısı 15-17 Nisan 2014 tarihlerinde Tahran'da düzenlenmiştir.

- **İş Konseyi:** 2001 yılında kurulan İş Konseyi son Toplantısı, 5-6 Ekim 2009 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. 2013, 2014 ve 2015 tarihlerinde yapılan yüksek düzeyli ziyaretler kapsamında İş Forumları düzenlenmiştir.

Diğer taraftan, ticaret odalarının karşılıklı ziyaretleri son dönemde hız kazanmıştır.

- **Kara Ulaştırması Karma Komisyonu (KUKK):**

İran genel olarak ekonomide merkezi planlamanın hâkim olduğu, petrol ve diğer büyük ölçekli işletmeler üzerinde devlet mülkiyetinin devam ettiği (2006 yılı itibariyle İran ekonomisinin %70'i devlet kontrolünde), kırsal bölgelerde tarımsal üretimin ağırlıklı olduğu, özel ticari faaliyetlerin ise sınırlı düzeyde olduğu bir ekonomik yapıya sahiptir.

Basra Körfezi'nden Hazar Denizi'ne oradan da Umman Denizi'ne uzanan sahillerinin yanı sıra Türkiye, Ermenistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Afganistan ve Pakistan ile uzun kara sınırlarına sahip bulunan İran'ın ekonomisi son 40 yıllık dönem boyunca daima ham petrol fiyatlarına bağlı bir performans sergilemiştir. İran, 125,8 milyar varil ile dünya petrol rezervlerinin yaklaşık %10'una sahip olup, anılan rezervler itibariyle dünyada beşinci sıradadır. Ayrıca, 26,69 trilyon m³'lük doğalgaz rezervleriyle Rusya'dan sonra doğalgaz açısından da dünya ikinciliğini elinde bulundurmaktadır. Bunun yanında 1 milyar ton demir, 1 milyar ton kömür ve 800 milyon ton bakır rezervi ile zengin yer altı kaynaklarına sahiptir.

Döviz girdilerinin %80'ini petrol ihracatından elde eden İran, bu haliyle petrol fiyatlarındaki dalgalanmalara karşı aşırı duyarlı halde bulunduğu için son yıllarda petrol dışı endüstrileri geliştirme programlarını yürürlüğe koymuş ama başarılı olamamıştır. Petrol fiyatlarının 90'lı yılların sonları boyunca düşüşü sırasında ülkenin kaybının 6 milyar doları bulunduğu ve bu rakamın bütçenin üçte biri düzeyinde olduğu göz önüne alınırsa petrol dışı endüstrilere yönelmenin önemi daha iyi anlaşılır. Ancak söz konusu dönemde Tahran yönetimi, kaynak yetersizliği nedeniyle petrol dışı endüstrilere yönelik önemli bazı projeleri askıya almak zorunda kalmıştır. Bu konunun

ardında, gerek Irak ile yapılan savaşın ekonomik yapıda meydana getirdiği tahribat ve gerekse uzun yıllardır uygulanmaya çalışılan ve Türkiye ile ticareti de olumsuz yönde etkileyen aşırı merkezi planlamacı - ithal ikameci modelde ısrar edilmesi önemli rol oynamıştır.

Bununla birlikte, 2000-2003 yılları arasında ise ekonomide toparlanma başlamış ve reformlar eşliğinde %6 reel büyüme gerçekleşmiştir. Bu süreçte döviz kuru politikasında mantıklı düzenlemeler, dış ticarete liberalleşme, yabancı sermaye yatırımına sınırlı da olsa açılma, finans sektörü liberalleşmesi yapılmıştır. Tabii yükselen petrol fiyatları ortamında genişlemeci para ve maliye politikaları da gündeme getirilmiştir.

Ancak bu dönem, son bir yılda (2005 yılından başlayarak) Ahmedinecad'ın Başkan seçilmesi sonrası, tutucu kesimin gücünü yeniden konsolide ettiği, yeniden uç İslami hareketin kuvvetlendiği, dış siyasette Batı ile yeniden ve sert şekilde zıtlaşan, Rusya ile işbirliğine dönülen ve nükleer silahlanma ve İsrail konusunda çok aşırı fikirler üzerine kurulan, yeniden içe kapanması, popülist ve milliyetçi bir siyaset ve ekonomi politikası anlayışına dayanılmaya başlanan, yeni bir reaksiyon dönemi haline dönüşmüştür. Böylece ulusal sanayiye güçlendirecek yabancı yatırımlara olumlu bakan ve bu yönde reformlar gerçekleştiren dönem sona ermiştir.

1979 yılında rejim değişikliğine uğradığında, güçlü bir petrol endüstrisi, yüksek düzeyde ticaret fazlası ve çoğu tarım sektöründe faaliyet gösteren orta boy işletmelerden oluşan özel sektörü olan İran, ekonomik anlamda bugün bu tablodan bir hayli uzaktır. Geçen 28 yıllık süre içerisinde, çiftlikler, şirketler ve bankalar devletleştirilmiş ve dünyadaki eğilimin aksine yabancı sermaye yasaklanmıştır. Dolayısıyla İran ekonomisi tek mallı-tek boyutlu bir düzen kazanmış bulunmaktadır.

3. SİYASİ VE İDARİ DURUM

İran İslam Cumhuriyeti, iktidarın ulema ile halk tarafından seçilen temsilciler arasında hiyerarşik olarak paylaşıldığı dini teokrasi ile Başkanlık sistemi karışımı kendine özgü bir yönetim biçimidir. İran'da kuvvetler ayrılığı prensibi geçerli olmakla beraber erkler Dini Liderin denetimine tabidir. Şah yönetimi 11 Şubat 1979 tarihinde devrilmiş ve ülkede aşamalar halinde dini esasa dayalı bir devlet düzeni kurulmuştur. Devrimden bu yana aradan geçen 35 yıl zarfında kurumsallaşan sistem içinde ulema ağırlığını korumaktadır. Ülkedeki en güçlü otorite olan 'Dini Lider'in seçimi, Cumhurbaşkanı ve Milletvekilleri seçimlerine katılacak adayların ön denetimi ile yasaların onaylanması yetkisi, çoğunluğu veya tamamı ulema tarafından oluşturulan Uzmanlar Meclisi, Anayasayı Koruyucular Konseyi ve Devlet Uzlaştırma Konseyi gibi kurumlara aittir. Yargı Erki de tamamen ulemanın denetimi altındadır.

3.1. Dini Liderlik Makamı

Ülkede, her konuda nihai söz sahip olan en üst makam Dini Liderdir. Dini Lider yaşam boyu seçilmektedir. Mevcut Dini Lider, İslâm Cumhuriyeti'nin kurucusu Humeyni'den sonra seçilmiş olan Ali Hamaney'dir. Nizami ordu, Devrim Muhafızları, İçişleri Bakanlığı ve istihbarat kuruluşları doğrudan Dini Lidere bağlı olup, yasama, yürütme ve yargı erklerinin işleyişini denetler. Dini Lider İçişleri Bakanlığı üzerindeki yetkilerini Cumhurbaşkanıya devredebilir.

3.2. Devlet Uzlaştırma Konseyi

Humeyni tarafından din adamı ağırlıklı Anayasayı Koruyucular Konseyi ile İslami Danışma Meclisi arasında yasama sürecine ilişkin ortaya çıkabilecek uzlaşmazlıkların giderilmesi amacı ile kurulmuştur. Anayasa değişiklikleri konusunda Dini Lidere görüş bildirir. Ayrıca, Meclis ve Anayasayı Koruyucular Konseyi arasında ortaya çıkan görüş ayrılıklarını inceleyerek alınacak nihai tutum konusunda Dini Lidere öneride bulunur.

3.3. Yasama

İran Anayasasınının 66-112. maddeleri arasında düzenlenen yasama bölümüne göre İran İslâm Cumhuriyeti Devletinin yasama organı "Şoraye Maclese Eslami" olarak adlandırılan İslami Danışma Meclisidir. Danışma Meclisinin görevleri arasında kanun tasarılarını görüşüp karara bağlamak, milletler arası anlaşmaları uygun bulmak, İslami Danışma Meclisine ve Yargı Erkine karşı yapılan yazılı şikâyetleri incelemek, Cumhurbaşkanı tarafından sunulan kabineye onay vermek sayılabilir.

İslami Danışma Meclisi kararlarının Anayasa ve İslami usullere uygunluğunu denetlemek amacı ile kurulan Anayasayı Koruyucular Konseyi (Şoraye Negehban), İslâmi Danışma Meclisi kararlarını (birkaç istisna dışında) denetlemek ve onaylamakla sorumlu olduğundan fonksiyonel olarak yasama erkinin çift başlılığından söz edilebilir. Anayasayı Koruyucular Konseyinin onayına sahip olmayan Danışma Meclisi kararları kanunlaşamaz.

3.4. İslami Danışma Meclisi

İslami Danışma Meclisi 4 yıllık dönemler için halkın doğrudan ve gizli oy ile seçtiği 290 milletvekilinden oluşur. İran Anayasasınının 62. maddesine göre seçmen ve adaylarda aranacak kıstasların yasada düzenleneceği öngörülmüştür. Yürürlükteki kanunlar uyarınca seçmen yaşı 16 ve üstü olarak belirlenmiştir. 68. maddede ise seçimlerin bölgesel ve ülke genelinde ertelenmesi savaş ve işgal halleri ile sınırlandırılmıştır. Bu durum Cumhurbaşkanınının talebi, milletvekili sayısınının 3/4'ü ve Anayasayı Koruyucular Konseyi'nin onayı ile mümkün kılınmıştır.

İslami Danışma Meclisi Anayasada belirtilen istisnalar saklı kalmak üzere üye tam sayısınının 2/3'ü ile toplanıp katılan üyelerin 2/3'ü ile karar alır. Meclisin iç işleyişi ile ilgili esas ve usuller ile Meclis Başkanı ve vekillerinin seçim yöntemi Meclis İç Tüzüğüne belirlenir. Meclis toplantıları Anayasasınının 69. maddesi uyarınca milli güvenlik ve zorunlu haller gerektirmedikçe aleni yapılarak toplantı tutanakları medya yolu ile yayımlanır. Gizli oturumların tutanakları ise, milli güvenlik gerekliliklerinin ve zorunlu hallerin ortadan kalkmasından sonra kamuoyuna duyurulur.

İslami Danışma Meclisi, İdarenin tüm eylem ve işlemlerinde inceleme ve araştırma yapma yetkisine sahiptir. Milletvekilleri görevleri ile ilgili olarak açıkladıkları görüşlerinden ve vermiş oldukları oylardan sorumlu değildirler. Milletvekillerinin yasama dokunulmazlığı ve yasama bağımsızlığı bulunmaktadır. İran Danışma Meclisi Anayasaya ve ülkenin resmi mezhebine aykırılık teşkil edecek kanun yapamaz. İran Anayasasının 72. maddesine göre bu durumun tespiti Anayasal bir kurum olan Anayasayı Koruyucular Konseyinin sorumluluğuna tabidir. Kanun tasarısı Bakanlar Kurulu Üyelerinin ortak kararı, kanun teklifleri ise en az 15 milletvekilinin talebi ile meclise sunulur (Anayasa madde 74).

Yasama Devredilmezliği ilkesi geçerli olan İran'da bu kuralın tek istisnası zorunluluk halinde belirli kanunlarla sınırlı olmak üzere iç komisyonlara Kanun hazırlama yetkisi verilebilmesidir.

3.5. Anayasayı Koruyucular Konseyi

Dini Liderlik Makamınca seçilen güncel bilgilere sahip 6 kişilik dini ulema ve Yargı Erki Başkanının önerdiği İslami Danışma Meclisi tarafından seçilen 6 kişilik hukukçu heyetinden oluşan Anayasal bir kurumdur. 6 yıllık dönemler itibariyle görev yapan bu kurumun başlıca görevi İslami Danışma Meclisi kararlarının Anayasa ve Devletin resmi mezhebine uygunluğunu denetlemektir. Anayasayı Koruyucular Konseyinin onayına sahip olmayan Danışma Meclisi kararları kanunlaşmadığından yasama erkinin çift başlılığından söz edilebilir.

Anayasayı Koruyucular Konseyinin onayına sunulan kanun teklif ve tasarıları 10 gün içinde karara bağlanmadığı takdirde onaylanmış sayılarak yürürlüğe girer. Gerekli görülen hallerde Danışma Meclisinden gerekçeli olarak 10 günlük ek süre talebinde bulunulabilir. Danışma Meclisi kararlarının Anayasaya uygunluğu Konsey üyelerinin oy çokluğu ile İslami esaslara uygunluğu ise Konsey üyesi 6 dini ulemanın oy çokluğu ile tespit edilir. Bunlara ilaveten Anayasanın tefsiri bu Konseyin üye sayısının 3/4'ünün onayı ile gerçekleştirilir.

3.6. Yürütme

İran'da Başbakanlık Kurumu mevcut bulunmamaktadır. Yürütme erki 4 yıllık dönemler için, halkın gizli oyu ile yapılan genel seçimlerce belirlenen Cumhurbaşkanı'nın sorumluluğundadır. Aynı şahıs tarafından ardı ardına iki dönemden fazla Cumhurbaşkanlığı görevi yürütülemeyeceği İran Anayasasında belirtilmiştir. 2005 yılında yapılan genel seçimlerle Mahmud Ahmedinejad, iki dönem Cumhurbaşkanlığı yapmış Ayetullah Hatemi'nin ardından bu göreve seçilmiştir. 2009 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Mahmud Ahmedinejad aynı göreve tekrar seçilmiştir. Ahmedinejad'ın görev süresi 2013 yılında sona ermiştir. İran Cumhurbaşkanlığı görevini 2013 yılının Ağustos ayından bu yana Sayın Hasan Ruhani yürütmektedir.

3.7. Yargı

İran'da yargı erki, yasama ve yürütmeden tam bağımsız olarak iş görmektedir. Başlıca yürütme organları arasında yer alan Adalet Bakanlığı, yargı ve yürütme arasındaki koordinasyonu sağlamakla yükümlüdür. Adalet Bakanı, Yargı Erki Başkanının sunduğu isimler arasından seçilir. Yargı erkinin işleyişinden ise, Dini Lider tarafından içtihat verme yetkisine haiz ulema arasından, 5 yıllık süre için atanan Yargı Erki Başkanı sorumludur. Yargı Erki Başkanı hukuki konular dışında kalan idari, mali ve personel istihdamına ilişkin yetkilerini Adalet Bakanına devredebilir.

İran Devrimi öncesi mevcut olan hukuk sistemi Kara Avrupa'sı Hukuk Sistemi olup, birçok kanun Fransa'dan iktibas edilmiştir. İran devriminin ardından mevcut hukuk sistemi İslam Hukukuyla birleştirilerek kendine özgü bir tür kazanmıştır. Bu durum mevzuatın dağınıklığına ve uygulamada ortaya çıkan bazı güçlükler yol açmıştır. İran hukuk sisteminde, İslâm hukuku daha çok aile hukuku ve ceza hukuku alanlarında kendini göstermektedir.

4. GENEL EKONOMİK DURUM

Yapı İran 1979 yılında rejim değişikliğine uğradığında, güçlü bir petrol endüstrisi ve çoğu tarım sektöründe faaliyet gösteren orta boy işletmelerden oluşan özel sektöre sahip iken, Irak ile 8 yıl süren savaş ve devrimin etkileri ile bu tablodan uzaklaşmıştır. Devrimi izleyen yıllarda çiftlikler, şirketler ve bankalar devletleştirilmiş ve dünyadaki eğilimin aksine yabancı sermaye yasaklanmıştır. Dolayısıyla İran ekonomisi tek mallı-tek boyutlu bir düzen kazanmış bulunmakta idi. Halen ihracat fazlası olan İran'da 12.11.1985 tarihinde yayınlanan tek maddelik bir yasa ile karşılıklılık şartına bağlı olarak yabancı şirketlerin pazarlama ve satış ofisi açmaları hakkındaki yasak kaldırılmıştır. 1993 yılında Serbest Bölgeler Kanunu, Haziran 2002 yılında ise, yeni Yabancı Yatırım Teşvik Kanunu yürürlüğe sokularak yabancı sermaye ülkeye çekilmeye ve özel sektöre dinamizm kazandırılmaya çalışılmıştır.

Döviz girdilerinin %80'ini petrol gelirlerinden elde eden İran'da genel olarak ekonomiyi devletin; %40'ını doğrudan, %45'ini ise "Bonyad" olarak adlandırılan, dini liderlik makamına karşı sorumlu bir tür İslami esaslı vakıflar aracılığı ile elinde tuttuğu söylenebilir. Kalan %15'lik kesim ise, siyasal yelpazede muhafazakâr olarak tanımlanabilecek bir noktada duran İran özel sektörünün (bazaar) elindedir. Petrol ve petrol ürünleri gelirlerinin yüksekliğine (2011 yılında 114,7 milyar ABD Doları) rağmen, hızla büyüyen nüfus baskısı, enflasyon ve işsizliğin artması, yaygın yoksulluk, temel ihtiyaç malzemelerine uygulanan sübvansiyonların bütçe üzerinde giderek artan yükü, verimsiz, büyük ve hantal kamu sektörü, devlet monopollerinin (bonyad) denetimindeki belirsizlikler ve Birleşmiş Milletler, ABD ve AB yaptırımları İran ekonomisinin karşılaştığı en büyük sorunlar olmaya devam etmektedir. Irak ile yapılan savaşın ekonomik yapıda meydana getirdiği tahribat ve uzun yıllardır uygulanmaya çalışılan ve Türkiye ile ticareti de olumsuz yönde etkileyen aşırı merkezi planlamacı-ithal ikameci modelde ısrar edilmesi ülke

ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. İran, ekonomik ve sosyal sorunların çözümü yönünde özelleştirme plânları yapmakta, büyük oranda ithal ikamesine dayanan ekonomiyi verimli bir şekilde yapılandırmak, petrol gelirlerine bağımlılıktan kurtararak, petrol dışı malların ihracatını artırmak ve çeşitlendirmek istemektedir. İran'da, özellikle 2011 yılının Kasım ayından itibaren yaşanan hızlı devalüasyon süreci İran Riyali'nin değerini ve İran halkının alım gücünü önemli ölçüde azaltmış bulunmaktadır. 2010 yılının Haziran ayından itibaren uygulamaya konulan Birleşmiş Milletler yaptırımları ve yine 2010 yılından itibaren kapsamı ve etkisi çok genişleyen ABD ve AB yaptırımlarının sonucunda İran ekonomisi önemli zorluklarla karşılaşmaktadır. Son olarak 2011 yılının Aralık ayında karara bağlanan ve 1 Temmuz 2012 tarihinden itibaren tam anlamıyla yürürlüğe giren AB Yaptırımları çerçevesinde, AB ülkeleri İran'a petrol ambargosu uygulamaya başlamışlardır. Belirtilen uygulamanın ve ABD, AB kaynaklı ilave yaptırımların İran Merkez Bankası üzerindeki etkilerinin İran'ın bütçe gelirlerinin önemli bir bölümünü oluşturan petrol ürünleri ihracatını çok büyük oranda etkilemesi ve İran'ın potansiyel müşteri kaybının, söz konusu ülkenin, hali hazırda petrol ürünleri satabildiği Çin ve Hindistan gibi ülkelere olan satış fiyatlarını ve anılan ülkelere sağlayabileceği petrol gelirlerini azaltması beklenmektedir. 2012 yılının Mart ayında yürürlüğe giren yeni AB yaptırımları çerçevesinde, uluslararası bankacılık sistemlerine aracılık eden Belçika merkezli SWIFT (The Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication) adlı kuruluş, yaptırım uygulanmakta olan İran bankalarına hizmet vermeyi durdurmuş bulunmaktadır.

4.1. İran'ın Nükleer Programı'na İlişkin Anlaşma

İran'ın nükleer programına ilişkin olarak İran ile P5+1 ülkeleri (ABD, Rusya Federasyonu, Çin, İngiltere, Fransa, Almanya) arasında 24 Kasım 2013 tarihinde imzalanan Anlaşma, 20 Ocak 2014 Pazartesi günü yürürlüğe girmiştir. Bu çerçevede, İran'ın nükleer programı kapsamında, 20 Ocak 2014 tarihinden itibaren altı aylık süre boyunca uymayı taahhüt ettiği koşullar aşağıdaki bölümde sunulmaktadır.

- a) %5'in üzerinde uranyum zenginleştirme yapmama,
- b) %20'ye kadar gerçekleştirmiş olduğu uranyum zenginleştirmesini etkisiz kılma, (Söz konusu madde aşamalı olarak uygulanmış ve İran'ın %20'ye kadar olan uranyum zenginleştirmesini etkisiz kılmaya yönelik olarak gerçekleştirdiği her bir aşama karşılığında İran'ın petrol ihracatından kaynaklanan 4,2 milyar ABD Doları tutarındaki gelirinin taksitler halinde İran'a transferine izin verilmiştir.)
- c) Yeni santrifüjleri devreye sokmama,
- ç) Natanz ve Fordo tesislerinde yeni uranyum zenginleştirme yapmama,
- d) Arak tesislerindeki nükleer faaliyetleri durdurma,

e)Uluslararası Atom Enerjisinin yoğun denetimini kabul etme.

Bu kapsamda, P5+1 ülkeleri tarafından, 20 Ocak 2014 tarihinden itibaren İran'a altı aylık süreyle sağlanacağı taahhüt edilen kolaylıklara ilişkin bilgiler aşağıdaki bölümde sunulmaktadır.

a)Anlaşma tarihinden itibaren altı ay boyunca İran aleyhine yeni bir yaptırım kararı alınmaması,

b)İran'a yönelik olarak uygulanmakta olan altın, değerli madenler, otomotiv sektörü, petrokimya yaptırımlarının ve söz konusu sektörlerdeki ticari işlemlere ilişkin sigortacılık, taşımacılık ve mali hizmetler yaptırımlarının uygulanmasının altı ay süreyle dondurulması,

c)Belirli İran havayolu şirketleri için uçuş güvenliği kaynaklı tamir, denetim işlemlerine ve uçak yedek parça ürünleri satışına, montajına altı ay süreyle izin verilmesi ve söz konusu sektördeki ticari işlemlere ilişkin sigortacılık, taşımacılık ve mali hizmetler yaptırımlarının uygulanmasının altı ay süreyle dondurulması,

ç)İran'ın, Avrupa Birliği ülkeleri ve ABD haricindeki ülkelere petrol satışına, mevcut azaltılmış haliyle, izin verilmesi ve söz konusu satış işlemleri konusunda sigortacılık ve taşımacılık yaptırımlarının uygulanmasının altı ay süreyle dondurulması (İran'ın petrol ihracatına yönelik yaptırımların uygulanmasına devam edilmekte olup, söz konusu kolaylık, İran'ın 2013 yılı verilerine göre zaten önemli ölçüde azaltılmış olan petrol ihracatının daha da azaltılmasına yönelik yeni bir yaptırım uygulanmaması anlamına gelmektedir.) ve İran'ın anlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden itibaren altı aylık süre boyunca anlaşma konusu yükümlülüklerine uyması durumunda, İran'ın petrol ihracatından kaynaklanan 4,2 milyar ABD Doları tutarındaki gelirinin taksitler halinde İran'a transferine izin verilmesi, (Söz konusu madde aşamalı olarak uygulanmış ve İran'ın %20'ye kadar gerçekleştirmiş olduğu uranyum zenginleştirmesini etkisiz kılmaya yönelik olarak gerçekleştireceği her bir aşama karşılığında İran'ın petrol ihracatından kaynaklanan 4,2 milyar ABD Doları tutarındaki gelirinin taksitler halinde İran'a transferine izin verilmiştir.)

d)İran'ın gıda, tarımsal ürünler, ilaç ve tıbbi cihaz ithalatının kolaylaştırılmasına yönelik tedbirlerin alınması. İran'ın Nükleer Programı'na İlişkin Anlaşma, İran ve P5+1 ülkeleri (ABD, Rusya Federasyonu, Çin, İngiltere, Fransa, Almanya) arasında, 20 Ocak 2014 tarihinden itibaren altı ay süreyle yürürlükte kalmış olup, söz konusu süre boyunca İran'ın nükleer programına ilişkin daha detaylı bir anlaşmanın hazırlıkları yürütülmüştür. Altı aylık süre boyunca, İran'a, yukarıda belirtilen hususlarda kolaylıklar sağlanmış olup, belirtilen süre boyunca İran'ın petrol ihracatına ve bankacılık sistemine yönelik yaptırımların uygulanmasına devam edilmiştir.

İran'ın nükleer programına ilişkin olarak İran ile P5+1 ülkeleri (ABD, Rusya Federasyonu, Çin, İngiltere, Fransa ve Almanya) arasında 24 Kasım 2013 tarihinde imzalanan ve 20 Ocak 2014 tarihinde yürürlüğe giren geçici anlaşmanın yürürlük süresi 30 Haziran 2015 günü sonuna kadar uzatılmıştır. Geçici anlaşma kapsamında İran'a, petrokimya ürünleri ihracatı, değerli madenler ve otomotiv, otomotiv yan sanayi ürünleri ithalatı alanlarında kolaylıklar sağlanmaktadır. Geçici anlaşma 30 Haziran 2015 günü sonuna kadar yürürlükte kalacak olup, İran ile P5+1 ülkeleri

arasında İran'ın nükleer programına ilişkin nihai anlaşma sağlanmasına yönelik müzakerelere 30 Haziran 2015 günü sonuna kadar devam edilecektir. İran'ın petrol ihracatına ve bankacılık sistemine yönelik yaptırımların uygulanmasına 30 Haziran 2015 günü sonuna kadar devam edilecektir. Söz konusu yaptırımların yürürlükten kaldırılması hususunda İran'ın Nükleer Programı'na ilişkin nihai anlaşmanın sağlanması belirleyici olacaktır.

4.2. Kalkınma Planları

2005 yılının Mart ayında 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulamaya konuldu. Önceki Cumhurbaşkanı Hatemi döneminde uygulanan 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı Meclis içerisindeki reformcu-muhafazakar çekişmesi sebebi ile başarılı olamamıştır. Muhafazakâr kanatta sayılan Anayasayı Koruyucular Konseyi tarafından, Hatemi Hükümetine ait birçok kanun veto edilerek 3. Kalkınma Planında kararlaştırılan hedeflere ulaşılması hususunda ciddi sıkıntılar yaratılmıştır. Gerçekleştirilen son seçimlerde görev başına gelen ve muhafazakâr olarak değerlendirilen yeni Cumhurbaşkanı Ahmedinejad Hükümeti ile başlayan 4. Kalkınma Planı Dönemi'nin politik çekişmelerin azalması nedeniyle bir önceki Hükümet dönemine göre daha başarılı bir dönem olacağı değerlendirilmekte iken yüksek petrol gelirlerinden elde edilen kaynaklar doğru değerlendirilememiştir.

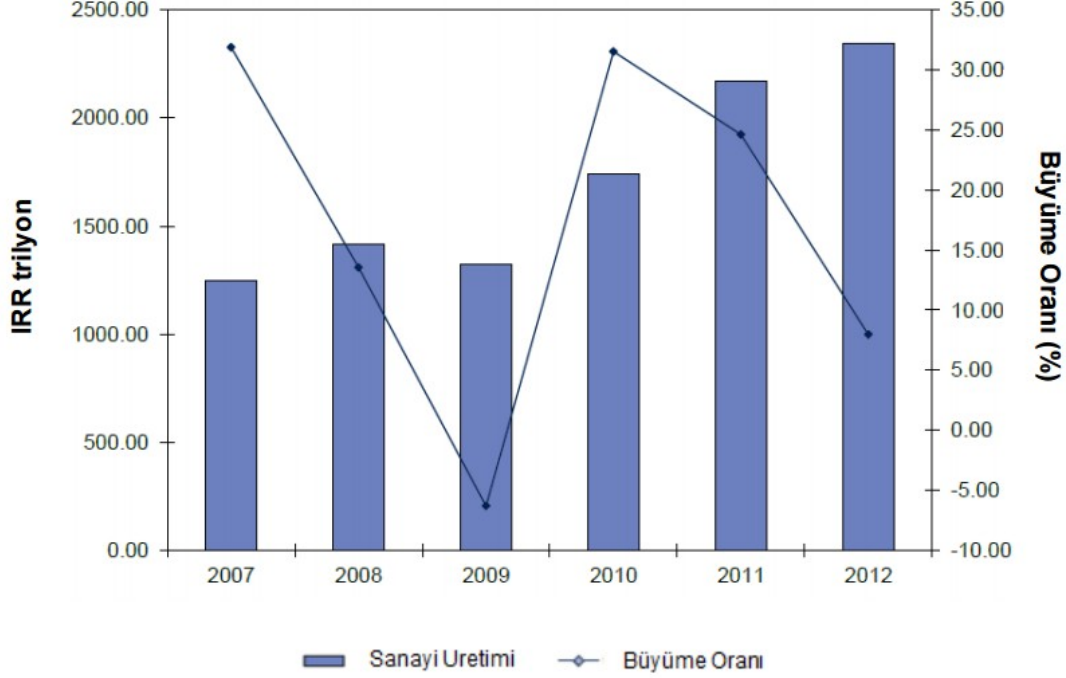
5. Kalkınma Planında öncelikli hedefler olarak Dünya Ticaret Örgütüne üyelik, petrol endüstrisi dışında özelleştirme çalışmalarına başlamak, yabancı sermaye yatırımları sağlamak ve ekonominin nisbi de olsa liberalleştirilmesi sayılabilir. İran'da 2010 yılında uygulamaya konulan 5. Kalkınma Planı, 2010-2015 yılları arasındaki dönemi kapsamakta ve söz konusu hedefler yönünden 4. Kalkınma Planı ile benzerlikler göstermektedir.

5. İRAN EKONOMİSİNE SEKTÖREL BAKIŞ

5.1. Sanayi

İran, Kalkınma Programları çerçevesinde ekonomisini petrole bağımlılıktan kurtarmayı ve ihracatını geliştirmeyi öncelikli hedefi saymıştır. Şah Rıza Pehlevi döneminden beri devam eden ithal ikameci politikalar çerçevesinde ülkenin çeşitli yerlerinde üretim tesisleri açılmış ve açılmaya devam etmektedir. Ancak, üretim teknolojilerinin, makine ve ekipmanların eski oluşu, firmalarda doğrudan veya dolaylı olarak devlet mülkiyeti bulunması ve iç rekabetin düşük olması üretim kalitesini düşürmektedir. İran'da devlet yatırımlarının büyük bir bölümü petrol sektörüne kanalize edilmektedir. İran petrolden elde edilen gelirlerin bir kısmını petrokimya sanayi gibi diğer bir takım alanlara aktararak petrol sektörüne olan bağımlılığı azaltmaya çalışmaktadır. Başarısız özelleştirme uygulamaları ve 1990'ların ortalarındaki yüksek dış borç ödemeleri sonucu petrol dışındaki sanayi sektörlerine yeterli düzeyde döviz rezervleri aktarılamamış ve bunun sonucunda

söz konusu sektörler gelişmemiştir. İran'ın uluslararası alanda yaşadığı sıkıntılar ve uygulanan ambargolar sebebi ile daha çok dışa bağlı sanayi makineleri sektörü zorluklar ile karşılaşmıştır. İran sanayisinin lokomotif sektörü ise, ortalama yıllık 1,5 milyon adetlik üretim ile otomotiv sektörüdür. İran otomotiv sektörü üretim hacmi bakımından dünyada 14. sırada yer almaktadır.

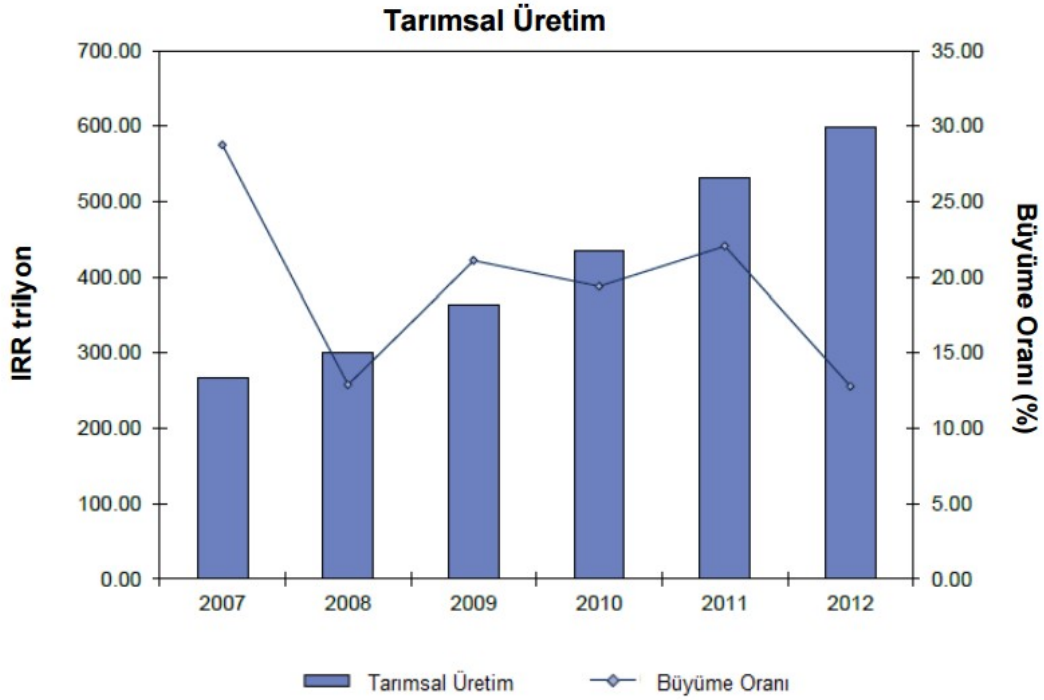

5.2. Tarım

İran 23,6 milyon hektarı bulan ekilebilir alanları ile dünyada tarım üretimi çeşitliliği (çiftlik ve bahçe üretimi dâhil) açısından dördüncü sırada yer almaktadır. İran'daki tarım alanlarının %56-%60'lık kısmı düzenli olarak sulanamamaktadır. Ülkede tarımsal üretimi etkileyen farklı iklim özellikleri görülmekte ve bu durum çok çeşitli tarım ürünlerinin yetişmesini mümkün kılmakla beraber yine de İran, tarımsal üretimde kendine yeterliliğe ulaşamamıştır. Bu yüzden tarım ve gıda ürünleri dış ticaretinde halen net ithalatçı ülke konumundadır. İran tarım ve gıda sanayi ürünlerinde kendine yeterliliğin sağlanmasına büyük önem vermekte ve bu durum kalkınma plânlarında ana hedefler arasında gösterilmekle beraber, kısa vadede kendine yeterliliğe ulaşması mümkün görülmemektedir. İran'da hâlihazırdaki tarım tekniklerini modernize etmek amacıyla önemli teşvikler verilmekte, birçok baraj inşa edilmektedir. Nispeten dışarıya kapalı bir ülke olması nedeniyle özellikle dünyadaki modern teknolojinin tarıma nasıl yansıtılabileceği konusu, üzerinde en çok tartışılan hususlardan biri olmaktadır. Bu bağlamda ülkemizdeki tarım teknolojilerinin gelişkin ve Avrupa pazarlarına nazaran ucuz olması İranlı ithalatçılara ülkemiz pazarını cazip kılmaktadır. Tarım sektöründeki yatırımlarda bir artış söz konusudur. Tarımsal üretimdeki liberalleşme, paketleme ve pazarlama alanındaki gelişmeler yeni ihrac pazarlarının yaratılmasına olanak tanımaktadır. Geniş ölçekli sulama programlarıyla birlikte çiçek ve fıstık gibi ihracata yönelik tarımsal mal gruplarında artan üretim bu alanda İran'da hiçbir sektörde olmadığı

kadar sağlıklı bir ekonomik yapı ortaya çıkarmıştır. İran'ın ithalatında buğday, arpa, mısır, şeker, pirinç, çay, et ve tarım makineleri önemli yer tutan kalemler arasında yer almaktadır.

5.3. Enerji

İran ekonomisi son 40 yıllık dönem boyunca daima ham petrol fiyatlarına bağlı bir gelişim sergilemiştir. 2000'li yılların başında 99,5 milyar varil petrol rezervi ile dünya sıralamasında dördüncü sırada iken son yıllarda bulunan yeni rezervlerle 137,5 milyar varil ile dünya petrol rezervleri açısından ikinci sıraya yükselmiştir. Dünyanın kanıtlanmış ham petrol rezervlerinin %11,5'i İran da bulunmaktadır. Ayrıca, 26,69 trilyon m³'lük doğalgaz rezervleriyle Rusya'dan sonra doğalgaz açısından da ikinci büyük rezervleri elinde bulundurmaktadır. Döviz girdilerinin %80'ini petrol ihracatından elde eden İran, bu haliyle petrol fiyatlarındaki dalgalanmalara karşı aşırı duyarlı halde bulunduğu için son yıllarda petrol dışı endüstrileri geliştirme programlarını yürürlüğe koymuş ama henüz başarılı olamamıştır. Petrol fiyatlarının 90'lı yılların sonları boyunca düşüşü sırasında ülkenin kaybının 6 milyar doları bulunduğu ve bu rakamın bütçenin üçte biri düzeyinde olduğu göz önüne alınırsa petrol dışı endüstrilere yönelmenin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Ancak söz konusu dönemde Tahran yönetimi, kaynak yetersizliği nedeniyle petrol dışı endüstrilere yönelik önemli bazı projeleri askıya almak zorunda kalmıştır.

Son yıllarda petrole bakış açısı değişen İran, petrolü bir sermaye malı olarak görmeye başlamış, bu ürünün satımından elde edilen gelirlerin başka yatırımlara dönüştürülmesi üzerine çalışmalarda bulunmaya başlamış ve özel bir fon kurmuştur. İran makamlarınca da kabul edildiği üzere bu

fondan kuruluş amacına uygun yararlanılamamıştır. İran hükümeti petrol üretimini 2015 yılında 5,8 milyon varile yükseltmeyi amaçlamaktadır. Mevcut durumda 25'i onshore olmak üzere 32 sahada üretim yapılmaktadır. İran, günlük 4 milyon 200 bin varil ham petrol üretme kapasitesine sahip olup, günlük ham petrol üretimi 4 milyon 106 bin varil civarındadır. Hazar Denizinde yeni petrol kuyuları açma çalışmalarına da başlanmıştır. Doğalgazın petrol gelirlerindeki oynamaları stabilize edecek bir sektör olarak görülmeye başlanmasından sonra doğalgaz yataklarının işletmeye açılması fikri ağırlık kazanmıştır. Ülkenin güneyinde bulunan ve 8–13 trilyon m³ doğalgaz rezervi olduğu tahmin edilen Güney Pars Sahası'nın geliştirilmesine yönelik projenin bazı aşamaları, ihraç edilmek üzere sıvılaştırılmış doğalgaz üretimine ayrılmıştır. Bu saha yabancı sermayeye açılmış ve aşamalar halinde çeşitli uluslararası konsorsiyumlar ile doğalgaz kaynak araştırılması ve geliştirilmesi çalışmaları hızlandırılmıştır. Güney Pars Doğalgaz Sahası Basra Körfezinde İran ile Katar arasında paylaşılan "offshore" bir alandır. İran, kendi payı üzerinde 28 safhada geliştirme projeleri yürütmekte ve bu amaçla yabancı sermayeyi çekmeye gayret etmektedir. Elektrik üretiminde kendine yeterliliğe sahip bulunan İran iç şebekelerinde %80 kapasite ile üretimde bulunmaktadır. Mevcut elektrik santrallerini artırma çabasında olan İran'ın elektrik üretim teçhizatı eski olup, bu cihazların revizyonu için yeterli teknolojiye sahip değildir. İran, Anayasasının 44. maddesi ve bu maddenin uygulama kanunu ile hız kazanan özelleştirme hareketi kapsamında elektrik üretiminin büyük bir bölümünü özel sektöre devretmek ve elektrik santrali inşası ile üretim faaliyetlerine yakın bir tarihte son vermek istemektedir. Elektrik santrali inşası için yeterli tecrübe ve donanımına sahip olmayan İran özel sektörünün teknolojik yeterliliği sahip yabancı firmalarla ortaklık ihtiyacının doğacağı ve ülkemiz firmaları ile önemli bir işbirliği imkânı olacağı tahmin edilmektedir.

5.4. Doğal Kaynaklar ve Madencilik

Ekonomisi içerisinde ciddi bir yer tutmamasına rağmen İran sadece petrol ve doğalgaz rezervleri bakımından değil aynı zamanda birçok maden cevheri bakımından da zengin bir ülkedir. İran dünyanın en büyük çinko rezervlerine sahiptir. Ayrıca dünyanın ikinci en büyük bakır rezervleri ve dokuzuncu büyük demir rezervleri İran'da bulunmaktadır. Kromit, uranyum, kurşun, manganez, kömür ve altın İran da mevcut diğer maden cevherleridir. Bununla birlikte, İran'da madencilik sektörünün yeterince geliştiği söylenemez. Maden yataklarının geliştirilmesi Hükümetin öncelikleri arasında yer almakta ve bu nedenle sektörde yatırımlar teşvik edilmektedir. Ekipman, "know-how" ve yatırım imkânı sağlayan yabancı firmalar için önemli imkânların mevcudiyetinden söz edilebilir. Bu sektörden Madenler, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı sorumludur ve alt kuruluşlara sahip olan holding yapısındaki İMİDRO başta olmak üzere birçok devlet şirketi aracılığıyla faaliyet göstermektedir.

Önemli rezervlerin varlığına karşılık İran'ın dünya maden üretimindeki yeri % 1,5'in altındadır ve bu nedenle madeni varlıkların İran ekonomisine kazandırılabilmesi için yabancı teknoloji ve sermayeye gereksinim duyulmaktadır.

5.5. Petrol

BP Dünya Enerji İstatistikleri Raporu'na göre 2013 yıl sonu rakamlarıyla OPEC ülkeleri arasında Suudi Arabistan'dan sonra ikinci en büyük petrol üreticisi olarak yer alan İran petrol rezervleri bakımından da sırasıyla Venezuela ve Suudi Arabistan'ı takiben 157 milyar varil ile üçüncü sırada yer almaktadır. Dünya rezervlerinin ise %9.3'ünü elinde bulundurarak; Venezuela, Suudi Arabistan ve Kanada'yı takiben dünyada dördüncü sırada yer alan İran'ın ham petrol rezervlerinin önemli bir bölümü Irak sınırı yakınındaki Kuzistan'da bulunmaktadır. İran, Ticaret Müşavirliği verilerine göre; günlük 4 milyon 200 bin varil ham petrol üretim kapasitesine sahiptir ve günlük ham petrol üretimi yaklaşık 4 milyon 106 bindir. Ülkede 32 sahada (25'i onshore) üretim yapılmakta ve 2015 yılında 5,8 milyon varil hedefine ulaşmak için Hazar Denizi'nde yeni petrol kuyuları açma çalışmalarına başlanmıştır.

2009 yılında İran'da Sousangerd'de 8.8 milyar varillik yeni bir petrol sahası bulunmuştur. Bu petrol sahası son 5 yılda keşfedilen petrol sahaları arasında en büyük olanıdır. Ayrıca Batı Kermanshah'ta 2010 yılında 475 milyon varillik Soumar petrol sahası keşfedilmiştir. Döviz girdilerinin %80'ini, bütçe gelirlerinin de %40-50'sini petrolden elde eden İran'da, yaptırımların uygulanmasıyla birlikte 2012'de 101,4 milyar dolar olan petrol ihracatı, 2013'te 61,9 milyar dolara gerilemiştir. İran petrol alıcıları ise Çin, Hindistan, Güney Kore, Japonya ve Türkiye'dir. Haziran 2014 itibariyle düşmeye başlayan petrol fiyatlarına ilişkin İran Milli Petrokimya Şirketi'nin 50. yılında bir açıklama yapan İran Petrol Bakanı Bicen Zengene, bu konunun ekonomik ve siyasi olduğunu vurgulamıştır. Bakan Zengene, OPEC ile görüşme halinde olduklarını ve OPEC'in kararları çerçevesinde ülke politikasının belirleneceğini ifade etmiştir. Üretim kapasitesinin düşürülmesinin gündemde olmadığını söyleyen Petrol Bakanı, yeni yıl bütçesinde petrol fiyatının Meclis tarafından da onaylandığına dikkat çekerek; varil başına 72 dolar olarak belirlendiğini söylemiştir.

Bakan Zengene nükleer müzakerelerin sonuçlanması ve İran'a uygulanan yaptırımların kaldırılmasıyla petrol fiyatlarının normale döneceğini açıklamıştır. İran aynı zamanda, Irak ile petrol konusunda işbirliğini geliştirmektedir. İran'ın Abadan Rafinerisinden yararlanabilmek amacıyla günde 250,000 varil petrol taşıma kapasitesine sahip mevcut petrol boru hattının 6 mil kadar daha uzatılması konusunda çalışmalar yürütülmektedir. 13 Ocak 2015'te Tahran'da temaslarda bulunan Irak Petrol Bakanı Adil el-Mehdi İran ve Irak'ın ortak sahalardan petrol ve doğal gaz çıkarma konusunda ortak kaynaklardan yararlanma hususunda Tahran-Bağdat işbirliği modelinin diğer ülkeler için bir örnek olarak kullanılabileceğini kaydetmiştir.

5.5.1. Petrol Üreten Ülkelerin Rezervleri ve Yıllık Üretimleri

	Toplam Rezervler (milyar varil)	Dünyadaki Payı (%)	Yıllık Üretim (bin varil/gün)	Dünyadaki Payı (%)
Venezuela	298.3	17.7	2623	3.3
Suudi Arabistan	265.9	15.8	11525	13.1
Kanada	174.3	10.3	3948	4.7
İran	157.0	9.3	3558	4.0
Irak	150.0	8.9	3141	3.7
Kuveyt	101.5	6.0	3126	3.7
BAE	97.8	5.8	3646	4.0
Rusya	93.0	5.5	10788	12.9
Libya	48.5	2.9	988	1.1
ABD	44.2	2.6	10003	10.8
OPEC Ülkeleri	1214.2	71.9	36829	42.1

5.6. Bankacılık

1979 devriminden sonra İran'daki tüm bankalar devletleştirilmiş, yabancı bankaların kurulması ve faiz geliri elde edilmesi yasaklanmıştır. Kredi arzı devletin sıkı kontrolünde olup; bu kredilerin büyük kısmından kamu kuruluşları ve "bonyad"lar yararlanmaktadır. Özel işletmeler için kredi kullanma maliyetlerinin yıllık % 30'a varması, ülkede özel sektörün gelişimini engellemektedir. Kamu kuruluşları için bu oran daha düşüktür. Yüksek enflasyon, sermayenin reel getirisini olumsuz etkilemekte, tasarruflar ve mevduatlar değer kaybetmektedir.

Dolar ile ödemelerde sorunlar yaşanabileceği şeklinde gösterilmişti. Nitekim ABD kendi bankalarının İran'a akreditif açmasını yasaklamış, üçüncü ülke bankalarının da İran'a akreditif açmaması için de baskı yapmaktadır. Ticaretin temel unsurlarından biri olan para transferi yönünden bakıldığında, İran bankalarına uygulanan uluslararası yaptırımlar ve ABD ile AB tarafından uygulanan yaptırımların uluslararası bankacılık sistemi üzerindeki caydırıcı etkisi neticesinde, İran'a ihracatımızdan elde edilebilecek potansiyel gelirlerin ülkemize transferine yönelik kanallar çok azalmış bulunmaktadır.

İran'da 16 adet büyük banka faaliyet göstermektedir. Bu bankalardan ikisi devlet bankasıdır (Bank Mellî ve Bank Sepah). 2001'den bu yana özel bankaların ülke içerisindeki etkinliği artmıştır. Bugün için sektörün %60'lık bölümünün özel sektörün elinde olduğu belirtilmektedir

Telekomünikasyon İstatistikleri

	2008a	2009b	2010b	2011b	2012b	2013c	2014c
Telefon Hattı Sayısı ('000)	24 800	27 804	25,815	27 767	28 758	28 012	28 477
Telefon Hattı (100 kişiye düşen)	34,3	35,3	34,9	37,1	38,0	36,6	36,8
Mobil Telefon Aboneleri ('000)	43,7	58,6	66,0	75,5	84,0 322	91,3	97,8
Mobil Telefon Aboneliği (100 kişiye düşen)	60,5	80,1	89,2	101,0	111,0	119,4	126,5
İnternet Kullanıcı Sayısı ('000)	7 507	8 214	12 014	15 942	18 320	20 826	23 180
İnternet Kullanımı (100 kişiye düşen)	10,4	11,2	16,2	21,3	24,2	27,2	30,0

6. ULAŞTIRMA VE TELEKOMÜNİKASYON ALTYAPISI

İran'ın ulaştırma ve haberleşme altyapısı, mevcut gereksinimi karşılayacak düzeydedir. Ülkede 316 adet havaalanı bulunmaktadır. Tahran'ın 48 km güneyinde yer alan İmam Humeyni Uluslararası Havaalanı'nın yenilenmesi ihalesini 2004 yılında TAV üstlenmiş, ancak proje anlaşmazlıkla sonuçlanmıştır. Ülkedeki diğer başlıca havaalanları, Bandar Abbas, Abadan, Arak, Qeshm ve Kish'te yer almaktadır. Devlete ait İran Havayolları, yurt içinde 30 şehrin yanı sıra Körfez, Asya ve Avrupa ülkelerine uçuşlar gerçekleştirmektedir.

Toplam 8 442 km uzunluğundaki demiryolu altyapısının 3 000 km uzatılması için çok sayıda projenin hayata geçirilmesi planlanmaktadır. Tahran'dan ülkenin güneyine Körfez'deki Bandar İmam Humeyni (Khorramshahr'a uzanır) ve Bandar Abbas Limanı ile Kerman'a (İsfahan and Şiraz'a uzanır) 3 ana demiryolu hattı bulunmaktadır. İran-Pakistan-Afganistan sınırına yakın Zahedan ile Kerman arasında da bir demiryolu bağlantısı kurulması çalışmaları sürmektedir. Kuzeyde ise, Mashhad'a uzanan hat Sarakhs'a kadar geliştirilmiş olup; Gorgan'a ek bir bağlantı mevcuttur. Mashhad ile Bafq, arasındaki hat da tamamlanmış bulunmaktadır. Bafq, Tahran-Bandar Abbas hattı üzerinde olduğundan dolayı, İran'ın denize kıyısı olan kesimi (kuzeydoğusu) Körfez'e bağlanmıştır. Tahran-Tebriz arasında yer alan hat ise, Türkiye ve Azerbaycan'a bağlanmaktadır.

İran'ın toplam karayolu uzunluğu 172,927 km olup; bunun 125,908 km'si asfaltlanmıştır. A1 otoyolu (2 500 km) ülkenin kuzeybatısı (Barzagan) ile doğusunu, A2 otoyolu ise batısı ile doğusunu (Mirjaveh) birleştirmektedir. Tahran gibi büyük şehirlerde trafik sıkışıklığı yaşanabilmektedir.

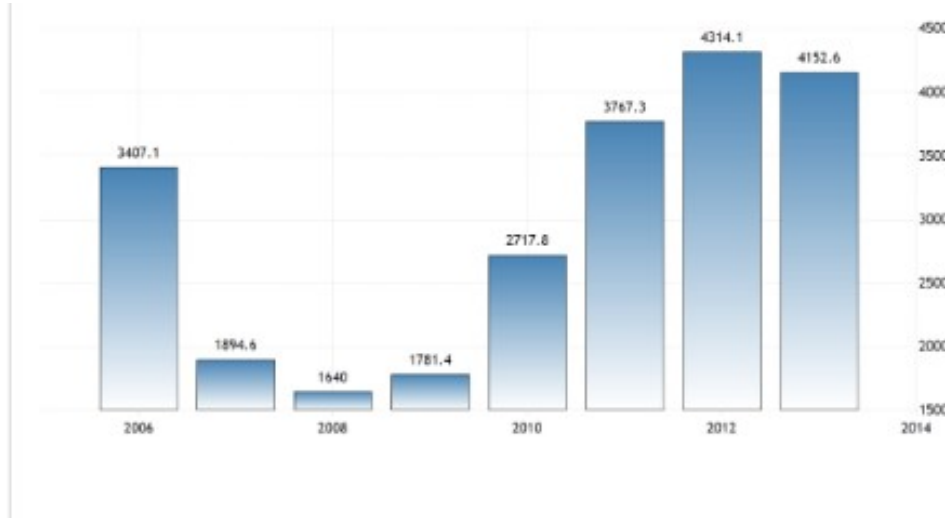
Ülkenin başlıca limanları Bandar Abbas, İmam Humeyni ve Assaluyeh'dir. İran-İrak Savaşı'ndan bu yana geçen sürede Bandar Abbas Limanı, hâlihazırda Basra Körfezi kıyısındaki limanlardan yapılan toplam yük taşımacılığının (yıllık 20 milyon ton) dörtte üçü bu Liman vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir.

Bushehr, Bandar Lengeh ve Chabahar'da da daha küçük ancak önemli limanlar mevcuttur. Basra Körfezi'ndeki Kharg Adası, başlıca petrol terminalidir. Ayrıca, Hazar Denizi kıyısındaki limanlar da son yıllarda Orta Asya ülkeleri ile kurulan olumlu ilişkiler ve Anzeli ve Chabahar'da yürütülen modernleştirme çalışmaları sayesinde önemli ölçüde gelişim göstermiştir. Yük taşımacılığı maliyetinin düşürülmesi için Basra Körfezi'ndeki güzergâhlara ulaşan bir ulusal gemicilik hattı oluşturulmuştur.

İran, bölgedeki en geniş telekomünikasyon ağına sahiptir. Hükümet son dönemde bu sektörde yatırımları teşvik etmeye ve özelleştirmeye yönelik çok sayıda önlem almıştır. Telefon hatlarının, uydu iletişim sistemlerinin, mobil telefon şebekelerinin, kırsal alandaki iletişim sistemlerinin ve bilgi iletişim sistemlerinin geliştirilmesi, önemli iş potansiyeline sahip alanlardır. Mobil telefon şirketleri hâlihazırda 2G ve 2.5G hizmeti vermektedir. 3G hizmeti ise sınırlı bir erişime sahiptir.

Mısır'dan sonra Orta Doğu'nun en kalabalık 2. ülkesi olması ve gelişim süreci dikkate alındığında İran'da telekomünikasyon sektörü gelişime açık bir yapı sergilemektedir. Sektörde hâlihazırda 3 adet (devlete ait olan MCI ve MTN İrancell ile özel Talia) cep telefonu operatörü faaliyet göstermekte, 1542 adet de internet servis sağlayıcısı lisansı bulunmaktadır.

7. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

İslâm devrimi sonrasında izlenen 20 yıl boyunca hemen hemen hiç yabancı sermaye alamayan İran, 2000 yılı Mart ayında yürürlüğe konulan Üçüncü ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı ile birlikte bu durumu nispeten değiştirmiş ve yabancı yatırımlar için ülkede elverişli bir yatırım iklimi yaratmak suretiyle belirlenen hedeflerin altında da olsa yabancı yatırımı ülkeye çekmeyi başarmıştır. Bu çerçevede yabancı yatırımlar için sınırlamalar ve ithalât vergileri azaltılmakta, serbest ticaret bölgeleri yaratılmaktadır. Ülkede yabancı yatırımlar petrol ve doğal gaz ve madencilik sektöründe yoğunlaşmış bulunmakla birlikte çeşitli sanayi dallarında da yatırımlar teşvik edilmektedir.

Yabancı sermaye yatırımlarının çekilmesi konusunda Haziran 2002 tarihinde yayımlanan Yabancı Yatırımı Teşvik ve Destekleme Kanunu çerçevesinde, devletin kararları doğrultusunda ortaya

çıkabilecek şirket zararları ile ana sermaye ve karların yurt dışına transfer edilmesi devlet garantisi altına alınmış, yabancı sermayenin bir İran şirketi ile ortaklığı belli bir yüzde ile sınırlandırılmamış, yabancı sermayenin ülkeye giriş ve çıkışında serbest piyasa kurunun geçerli olması garanti altına alınmış, yabancı şirketler için vergiler % 60'lardan %20'lere indirilmiş, ayrıca yatırım yapılan bölgelere göre 5 ilâ 10 yıllık vergi muafiyeti dönemleri öngörülmüş, makine ve teçhizat gibi yatırım mallarının ülkeye girişi gümrük vergisinden muaf tutulmuştur. Diğer taraftan, yatırımın İranlı bir ortakla gerçekleştirilmesi halinde ülkenin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak İran bankalarından düşük faizli uzun vadeli, yatırımın % 80'ine varacak oranlarda, kredi temin etme imkânı da mümkün bulunmaktadır.

Katı bürokratik kurallar, ticaretin yarından fazlasının doğrudan devletin veya devlete yarı bağlı sayılacak vakıfların elinde bulunması, bankacılık alanında karşılaşılan vadeli akreditif açılması ve teminat mektuplarının kabul edilmesinde karşılaşılan sorunlar, ithal ham madde ve ara mamul temininde karşılaşılan güçlükler, yabancı eleman çalıştırılması konusunda gerek vergi, gerekse izin alınması açısından yaşanan sıkıntılar, bilgiye ulaşım güçlükleri ile veri kaynaklarının yetersizliği, kayıt dışı ithalât ile fikri mülkiyet haklarına dair mevzuatın yetersizliği ile takibi konusunda yaşanan sıkıntılar dezavantajları teşkil etmektedir. İran'da yabancı şirketlerin temsilcilik açabilme imkânı siyasi rejim değişikliği sonrasında hemen hemen imkânsız hale getirilmişti. Ancak, 12.11.1997 tarihinde İran Meclisinden geçirilen tek bir maddelik yasa çerçevesinde ülkelerin karşılıklılık kuralına uyulması şartıyla yabancı şirketlerin temsilcilik açabilmeleri kolaylaştırılmıştır. Bu konuya ilişkin diğer mevzuat 3.5.1999 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile şekillendirilmiştir. Anılan mevzuat çerçevesinde temsilcilik ve tescil işlemleri için başvuruların Ekonomi Bakanlığı'na bağlı Şirket Tescil Dairesine yapılması gerekmektedir. Yabancı sermaye yatırım izni almadan tesis edilen ticari birimler, uygulamada kredi almak, devlet teşviklerinden faydalanılması, vergi ve gümrük muafiyetlerinden yararlanılması gibi İranlı şirketlerin sahip olduğu haklardan sınırlı miktarda istifade edebilmektedirler. İran Hükümeti özellikle petrol, doğalgaz ve petrokimya sektörlerindeki dış yatırımlara önem vermektedir. Bu sektörlerin dışında kalan alanlarda ise dış yatırımlar nispeten küçük ölçeklidir.

8. DIŞ TİCARET

8.1. Genel Durum

Uzun süre ithal ikamesine dayanan bir sanayileşme politikası izleyen ve tüm ithalatın devletin kontrolü altında gerçekleştiği İran'da son yıllarda uygulamaya konan dışa açılma politikaları ve DTÖ'ye üye olma hedefi doğrultusunda, ithalâtteki tarife dışı engeller kısmen kaldırılmış, ithalatı yasak çok sayıda maddenin ithalatı mümkün hale gelmiştir. Ancak, yerli sanayinin ve üretimin korunması amacıyla ithalatta alınan vergi oranları yüksek tutularak ithalâtın cazip hale gelmesine olanak tanınmamıştır.

8.2. Serbest Bölgeler ve Mevzuatı

Serbest ticaret bölgeleri ekonomideki yabancı sermayenin teşvik edilmesi ve artırılması amacı ile yabancı sermaye ve ticari düzenlemeler üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması için tasarlanmıştır. 1993 yılında liberal bir yatırım kanunu kabul edilmiştir. Bu yasa, serbest bölgelerin idaresini %100 sermaye mülkiyet hakkını (arazi mülkiyeti hariç), karın serbestçe transfer edilebilmesini, 15 yıllık vergi tescili ve vize kolaylıkları gibi konuları düzenlemektedir. Ancak, İran serbest bölgeleri, devletin İran'ın petrol dışı ürünler ihracatını geliştirme düşüncesini gerçekleştirmekten öte, Dubai'den ithalâtın gerçekleştirildiği bölgeler haline gelmiştir. Serbest bölgelerden beklenen verimlilik elde edilmediği için yeniden yapılandırma yönünde önemli adımlar atılmış, bu bölgeler özel mevzuatlarla yeniden düzenlenmiştir. Serbest bölgeler mevzuatı genel mevzuattan büyük farklılıklarla ayrılmakta ve liberal bir yaklaşım göstermektedir.

Ayrıca iç bölgelerde özel ekonomik bölge (special economic zone) olarak adlandırılan ve nispeten cazip yatırım ve alt yapı koşulları sağlayan bölgeler de bulunmaktadır. Serbest ticaret ve özel ekonomik bölgeler doğrudan Cumhurbaşkanlığına bağlı Yüksek Konsey (High Council of Special Economic and Free Trade Zone) Genel Sekreterliğince yönetilmektedir.

8.3. Dış Ticaret Mevzuatı

Az sayıda da olsa bazı maddelerin ithalâtındaki yasaklama uygulamaları devam etmektedir. Herhangi bir maddenin ithalinden önce Ticaret Bakanlığına müracaat edilerek malın kaydettirilmesi, diğer Bakanlıkların (Sanayi, Sağlık, Tarım vb.) iznini gerektiren kalemlerde ise ayrıca ilgili Bakanlıktan ithalât ön izninin alınması uygulamaları bulunmaktadır. Yasak kapsamındaki maddeler arasında, dinen sakıncalı bulunan bazı içecekler, gıda maddeleri, hayvansal besinler, yayın ve bantlar olduğu görülmektedir.

8.4. İthalat Mevzuatı

İthalatla ilgili genel şartlar şunlardır:

- 1- Geçerli ticaret lisansına sahip olmak (Kartı Bazargani).
- 2- İhracat ve İthalat Mevzuatı Kanun Yönetmeliği ekinde yer alan listede yazılı malların ithal şartlarına göre düzenlenmesi için gerekli belgeleri almış olmak.
- 3- Ticaret Bakanlığında kayıt yaptırmak.
- 4- İlgili bankaların birinde hesap açmak.
- 5- Standartların yanısıra hayvansal ve bitkisel ve sağlık karantinalarını konu alan ilgili mevzuatlar ile diğer ilgili yasalara uymak.

- 6- Mal denetleme şirketi tayin etmek ve malın gümrükten çıkarılmasında gerekli onay belgesini almak.
- 7- Gümrük harç ve vergilerini vb. ödemek.
- 8- İhracata karşılık mal ithalatının kapsadığı alanlar ilgili kanun maddelerinde belirtilmiştir.
- 9- Hâlihazırda ülkeye giren bir kısım mal ve eşyalar fiyatlandırma mevzuatı ile ithalâtçılar tarafından da uyulması gereken mal dağıtım mevzuat hükümleri kapsamındadır.

8.5. Ticarete Uygulanan Standartlar

İran Endüstriyel Araştırma ve Standartlar Enstitüsü (ISIRI), Bakanlar Kurulu Kararı ile ithal ve ihraç edilen malların kalitesini kontrol etmek üzere yetkilendirilmiştir. ISIRI Zorunlu Standartlar Programı, sağlık, güvenlik ve çevre yönetmelikleri açısından tüketici haklarını, aynı zamanda yerel imalatçıların düşük nitelik ithal mallara karşı haklarını korumayı amaçlamaktadır. Zorunlu standartlar programına tabi malların gümrükten geçişi ve İran 18 Piyasasına erişiminin gerçekleşmesi için, ISIRI tarafından düzenlenmiş Uygunluk Sertifikasına (CoC) ihtiyaçları vardır. İran Endüstriyel Araştırma ve Standartlar Enstitüsünün (ISIRI) açıklamasına göre İran Dünya standartlarına sahip olma açısından 28. sırada yer almaktadır.

8.548 Standardın geçerli olduğu İran'da, 485 ürün zorunlu standart uygulamasına tabidir. ISIRI'nin hali hazırda 320 laboratuvarı bulunup, özel sektöre bağlı 320 laboratuvarla iş birliği yapmaktadır. Anılan kurum hakkında daha fazla bilgiye www.isiri.com ve www.isiri.org adreslerinden ulaşılabilir.

9. TÜRKİYE-İRAN EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİ

Taşıdığı büyük işbirliği potansiyeline rağmen İran ile ekonomik ve ticari ilişkilerimiz son yıllara kadar, İran'daki kapalı rejimden kaynaklanan sorunlar, yaşanan siyasi krizler, korumacı ekonomi siyaseti ve buna bağlı ithalat-ihraç kontrolü, yüksek tarifeler, tarife dışı engeller, ulaşım ve sınır kapılarındaki yetersizlikler, bankacılık sistemindeki sorunlar, İran'a komşu illerimizin sınai ve ticari altyapısının yeterince gelişmemiş olması, kara yolu ve demir yolları ağlarının yetersizliği, uçak seferlerinin sayısının düşük düzeyde kalması ve sınır kapılarında karşılaşılan sorunlar nedeni ile sınırlı kalmıştır. 2003 yılından itibaren İran ile ticari ilişkilerimiz ve karşılıklı yatırım faaliyetlerinde bir canlanma görülmektedir. Son yıllarda küçük ve orta ölçekli işletmelerin, İran'da yatırım yapmak amacı ile düzenledikleri iş gezilerinin yoğunlaştığı görülmektedir. Türk sanayicileri ve iş adamları bakımından İran pazarı cazibesini muhafaza etmektedir. Bunda Türk firmaları ile rekabet edecek Avrupa firmalarının İran'da yeterince mevcut bulunmaması da rol oynamaktadır. Ülkelerimiz arasında, ikili ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi için her iki tarafa da gerekli kararlılık ve uygun ortam sağlanmış bulunmaktadır. İran, ülkemiz iş adamları için bir komşu ülke olması coğrafi yakınlığı, kültürel benzerlikler, halkın önemli bir bölümünün Türkçe

konuşması, Türkiye'ye büyük bir sempatiyle bakılması ile rekabetin çok geniş olmadığı, 78 milyonluk nüfusa sahip önemli bir pazardır. 2014 yılında İran'a ihracatımız 3 milyar 888 milyon ABD Doları, İran'dan ithalatımız ise 9 milyar 833 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Ülkemiz başlıca demir ve çelik, tekstil elyafı ve mamulleri ile otomotiv yan sanayi ürünleri ihraç ederken, ithalatımızın çok büyük bir bölümünü ham petrol ve doğal gaz oluşturmaktadır. Türk ürünleri İran pazarında rağbet görmekte olup, İran piyasasındaki Türk malı imajı olumludur.

9.1. Türkiye'nin İran'a İhracatında İlk 10 Ürün (*\$)

Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar	6.540.574.674	1.679.050.218	634.123.595
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler; bunların aksam ve parçaları	431.179.839	349.318.936	444.981.915
Plastikler ve mamulleri	227.262.732	208.616.493	224.400.445
Ağaç ve ahşap eşya, odun kömürü	154.451.614	129.624.067	193.896.644
Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları; aksam-parça aksesuarı	166.837.809	144.410.547	147.254.598
Adi metallere çeşitli eşya (kilit, kasa, mobilya tertibatı, vb.)	43.618.891	53.548.334	125.594.338
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	101.302.456	113.004.685	121.834.070
Demir veya çelikten eşya	115.919.895	107.308.521	101.168.057
Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı	185.799.001	72.781.777	97.372.963
Demir ve çelik	615.414.145	111.552.131	93.221.316

9.2. Türkiye'nin İran'a İthalatında İlk 10 Ürün (*\$)

Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar	10.698.231.559	9.124.623.653	7.822.156.253
Plastikler ve mamulleri	471.203.448	520.557.016	479.216.324
Bakır ve bakırdan eşya	248.570.665	139.304.418	211.272.046
Gübreler	55.960.953	40.525.978	121.819.044
Organik kimyasal ürünler	96.684.818	124.084.841	109.534.301
Alüminyum ve alüminyumdan eşya	46.751.226	68.295.711	98.349.217
Çinko ve çinkodan eşya	112.365.320	70.236.024	69.975.479
Cam ve cam eşya	2.958.876	13.302.174	23.269.074
Demir ve çelik	32.321.726	59.271.942	22.660.431
Kurşun ve kurşundan eşya	26.389.711	22.515.586	20.950.684

10. TÜRKİYE-İRAN TERCİHLİ TİCARET ANLAŞMASI

Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın 28-29 Ocak 2014 tarihlerinde Tahran'a gerçekleştirdikleri ziyarette, Türkiye ile İran arasında 10 yıldır müzakereleri süren Tercihli Ticaret Anlaşması'nı, iki ülke Başbakanları huzurunda Ekonomi Bakanımız Sayın Nihat Zeybekci ile İran Sanayi, Maden ve Ticaret Bakanı Muhammed Rıza Nematzade imzalamıştır. Türkiye-İran Tercihli Ticaret Anlaşması ile, Türkiye'nin bazı tarım ürünlerinde İran'a tarife indirimi vermesi ve buna karşılık İran'ın ise, bazı sanayi ürünlerinde Türkiye'ye tarife indirimi sağlaması kararlaştırılmıştır. İran'ın, Tercihli Ticaret Anlaşması ile Türkiye'ye tarife indirimi sağlayacağı ürünler arasında; temizlik ürünleri, ilaç, kozmetik, plastik malzemeler, orman ürünleri, tekstil, hazır giyim, ev tekstili, mobilya, çelik ürünleri, demir ve demir dışı metaller, buzdolabı, bulaşık makinaları gibi beyaz eşya ürünleri, klimalar ve elektrik elektronik ürünleri gibi birçok ürün yer almaktadır. Söz konusu ürünlerde 2012 yılında Türkiye'nin dünyaya ihracatı 38,9 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiş olup; bu meblağ, Türkiye'nin aynı yıl gerçekleştirdiği toplam ihracatın %25,5'ine tekabül etmektedir. Ayrıca, Tercihli Ticaret Anlaşması kapsamında İran'ın Türkiye'ye tarife indirimi yapmayı kabul ettiği sanayi ürünlerinde 2012 yılında Türkiye'nin İran'a ihracatı yaklaşık 830 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Anlaşmanın yürürlüğe girmesi ile birlikte bu ürünlerde ihracatımızın, 3 yıl sonunda iki katına çıkacağı beklenmektedir. Diğer taraftan, söz konusu Tercihli Ticaret Anlaşması kapsamında İran'a taviz verilen tarım ürünlerinin İran'dan yapılan toplam tarım ürünleri ithalatı içindeki payı %57 seviyesindedir. Türkiye-İran Tercihli Ticaret Anlaşması; ülkemizin Serbest Ticaret Anlaşmaları dışında ticaretin artırılmasına yönelik yaptığı ilk anlaşmadır. Türkiye-İran Tercihli Ticaret Anlaşması, yeni dönemde, iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilere ivme kazandıracak; her iki ülke arasındaki ekonomik işbirliğini güçlendirecek ve iki ülkenin önümüzdeki dönemde artan ekonomik işbirliğinin temelini oluşturacaktır. Anlaşma kapsamında, her iki ülke, birbirlerine sağlamış oldukları tavizleri daha da genişletmek üzere çalışmayı da taahhüt etmiştir. Türkiye-İran Tercihli Ticaret Anlaşması'nın Onaylanmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı ve söz konusu Anlaşma Metni, 4 Kasım 2014 tarihli Resmi Gazete 'de yayımlanmıştır. Türkiye-İran Tercihli Ticaret Anlaşması 1 Ocak 2015 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

10.1. Yatırım

İran Meclisi tarafından Haziran 2002 tarihinde onaylanan Yabancı Yatırımı Teşvik ve Destekleme Kanunu (FIPPA) çerçevesinde, devletin kararları doğrultusunda ortaya çıkabilecek şirket zararları ile ana sermaye ve karların yurt dışına gönderilmesi devlet garantisi altına alınmış, yabancı sermayenin ülkeye giriş ve çıkışında serbest piyasa kurunun geçerli olması garanti altına alınmış, yatırımın mahiyetine göre değişmekle birlikte yatırımın %80'ine kadar ulaşabilen oranlarda uzun vadeli ve düşük faizli kredi imkânı tanınmış, yabancı şirketler için gelir vergileri % 60'lardan %20'lere indirilmiş, ayrıca yatırım yapılan bölgelere göre 5 ila 10 yıllık vergi muafiyeti

dönemleri öngörülmüştür. Bu çerçevede, anılan mevzuat ile sağlanan teşvikler, enerji ve istihdam maliyetlerinin düşüklüğü, birçok sektörde mevcut üretimin yetersiz oluşu ile istenilen kalitede olmaması, ülkemiz açısından bir komşu ülke olması nedeniyle coğrafi yakınlığı, ülkemiz ürünlerine bir marka gözüyle bakılması, aynı dine sahip olunması, benzer kültür yapısı ile nüfusun önemli bir kısmının Azeri Türkçe 'si konuşması ve diğer Türk Cumhuriyetlerine ihracat açısından 20 stratejik bir konuma sahip olması hususları İran'a yatırım konusunda avantajları teşkil etmektedir. Konuyla ilgili olarak detaylı bilgileri, aşağıda irtibat numaraları belirtilen, İran Ekonomi Bakanlığı'na bağlı yabancı yatırımlardan sorumlu "Organization for Foreign Investment, Economic and Technical Assistance of Iran" kuruluşundan temin edilmesi mümkün bulunmaktadır. (Yönetmelik ve başvuru formları için: <http://www.investiniran.ir>, <http://www.mefa.gov.ir>).

11. ANLAŞMA VE PROTOKOLLER

Türkiye ile İran arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması (YKTK) Anlaşması 21.12.1996 tarihinde imzalanmış ve onaylanarak 25.02.2005 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Çifte Vergilenmenin Önlenmesi (ÇVÖ) Anlaşması ise 17.06.2002 tarihinde imzalanmış olup, 07.03.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 23 Haziran 2010 tarihinde Ankara'da imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile İran İslam Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı Arasında Mutabakat Zaptı'nın onaylanması, Bakanlar Kurulu'nca 15/2/2011 tarihinde kararlaştırılmıştır. 29 Ocak 2014 tarihinde Tahran'da imzalanan Tercihli Ticaret Anlaşması, 1 Ocak 2015'te yürürlüğe girmiştir. Anlaşma çerçevesinde Türkiye'nin İran'a olan ihracatında 6'lı GTİP bazında 125 sanayi ürünü, İran'ın da Türkiye'ye ihracatında 6'lı GTİP bazında 140 tarım ürünüde gümrük avantajı elde emesi öngörülmüştür.

12. TÜRKİYE-İRAN İŞBİRLİĞİ OLANAKLARI

Türkiye'nin İran'a ihracatında demir çelik, kurşun, tütün ve mamulleri, dokumacılık ürünleri, makinalar, otomotiv sanayii ürünleri, mantar ve ağaç mamulleri ile plastikler önemli bir yere sahiptir. Türkiye'nin İran'dan ithalatında İran'ın genel ihracatına paralel bir durum söz konusudur. Türkiye'nin İran'dan ithalatında ham petrol ve petrol ürünleri en önemli yeri işgal etmektedir. Bunun yanı sıra petrol gazları ve doğal gaz, plastikler, maden cevherleri, demir ve çelik ile metaller, dokumacılık ürünleri diğer önemli ithalat kalemlerini oluşturmaktadır. İran, Türk özel sektörü için geniş fırsatların olduğu bir ülkedir. Komşu ülke olarak yakınlığının yanı sıra, genç nüfusuyla birlikte artan tüketim talebiyle gelecek vadeden bir pazar niteliğindedir. İran'da ihracat yapmak ve hammaddeleri İran'dan almak şartıyla sanayi amaçlı ve %100 yabancı sermayeli şirket kurulabilmektedir. İranlı firmalar ülkeye teknoloji ve sermayenin çekilmesine yönelik olarak yabancı ortaklarla işbirliğine sıcak bakmaktadırlar. İran ekonomisi büyük ölçüde KOBİ'lere

dayanmaktadır. Bu alanda iki ülke için işbirliği imkanları mevcuttur. Türkiye'nin bankacılık alanında sahip olduğu tecrübenin İran'a aktarılması da iki ülke arasındaki işbirliğinin yeni bir halkasını oluşturabilir. Demir çelik ürünleri bakımından, Türk ürünlerinin Rus ve Ukrayna demir çeliği ile rekabet etmesi güç olmakla birlikte, özellikle otomotiv sektöründe büyük bir pazar mevcuttur. Bu sektördeki talep bugün büyük ölçüde Güney Kore, Tayvan ve Hindistan'dan karşılanmaktadır.

13. İRAN'DA KURUMSAL TİCARİ FAALİYET YÖNTEMLERİ

13.1. Yabancı Yatırım Kanunu Çerçevesinde;

FİPPA kapsamında gerçekleştirilecek yatırımlarda prosedür İran Ekonomi Bakanlığı'na bağlı İran Ekonomik ve Teknik Yardımlar ve Yatırım Kurumu (Organization for Investment Economic And Technic Assistance of Iran, OIETA) internet sitesinde yer alan ve yatırım şekline göre değişiklik arz eden formların doldurulması ve OIETA'ya başvurulması ile başlatılır. Kuruma sunulan evraklarda hata ve noksan olmaması halinde başvuru tarihinden itibaren 45 günlük bir sürede yabancı yatırım talebi kesin karara bağlanır. Başvuru tarihinden itibaren 15 günlük süre içerisinde anılan kurum, gereklilik hallerinde ilgili Bakanlık veya bakanlıklardan gerekli koordinasyonu sağlayarak başvuruyu Yabancı Yatırım Kuruluna sunar. Yabancı Yatırım Kurulu başvuruyu inceleyerek kabul veya ret kararı verir. Ret kararı verilmesi halinde yabancı yatırımcı tarafından kuruma karşı itiraz hakkı doğmakta ve dosyanın tekrar incelenmesini talep edebilmektedir. Kuruldan yabancı sermaye yatırımının kabulü yönünde karar çıkması halinde İran Ekonomi Bakanı imzalı Yabancı Yatırım İzni düzenlenerek yatırımcıya tebliğ edilir.

13.1.1. FİPPA Kapsamındaki Teşvik ve Himayeler

- Genel kamu yararının gerektirdiği haller istisna teşkil etmek üzere kamulaştırma yapılamaması ve kamu yararı sebebi ile kamulaştırma gerektiren hallerde ise, kamulaştırma bedeli ile uygun miktarda tazminatın İran Devletince ödenmesi tazminatı.
- Yabancı yatırım kapsamında mutabakata varılan projelerinin uygulamasının yasaklanması veya durdurulmasından ötürü ortaya çıkabilecek zararların tazmini.
- Devletin tek alıcı olması veya üretime konu ürünlerin sübvanseli fiyattan dağıtıcısı olması hallerinde ürün ve hizmet alım garantisi.
- Yabancı yatırımcıların yerli yatırımcılar ile aynı haklara sahip olması garantisi. - Ana sermaye ve ona bağlı nakdi ve aynı hakların transferi garantisi.

- %100 yabancı sermaye yatırımı izni. - Yabancı yatırımda ortaya çıkabilecek sorunların uluslararası kuruluşlara yansıtılabilmesi.
- Ortak yatırımlarda İran'da kurulmuş şirket adına gayrimenkul iktisabı.
- Yabancı yatırımcılara, yabancı yatırım kapsamındaki yönetici, uzman ve diğer çalışanlar ile bunların ailelerine temdit edilebilir 3 yıllık oturma ve çalışma izni verilmesi.
- FIPPA kapsamında makineler, teçhizatlar, aynı haklar, nakdi değerler, hammadde teknik bilgi ve manevi mülkiyet hakları sermaye olarak gösterilebilir. 21
- Gelişmiş bölgelerde faaliyet gösteren maden yatırımları ile üretim birimleri 4 yıl süre ile gelirlerinin %80'inde gelir vergisinden muafırlar. - Gelişmekte olan bölgelerde faaliyet gösteren maden yatırımları ile üretim birimleri 10 yıl süre ile gelir vergisinden muafırlar.
- Turizm yatırımları ödemekle mükellef oldukları yıllık vergiden %50 oranında muafırlar.
- Sanayi, tarım, dönüşüm endüstrileri alanında faaliyet gösteren yabancı yatırımcıların anılan sektörlerdeki ihracattan elde ettikleri gelirlerinin tamamı vergiden muafırlar.

13.2. Yabancı Yatırım Kanunu Kapsamına Girmeyen Yeni Ticari Yapılanmalar (Şirket Kuruluşu)

İran'da bulunan tüzel kişiliğe haiz ticari şirket türleri Türk Ticaret Kanununda tanımlanan ticaret şirketleri ile benzerlik göstermektedir. İran Ticaret Kanunda, Türk Ticaret Kanununda belirtilen ticarî şirketlere (Anonim Şirket, Limited Şirket, Kolektif Şirket, Komandit Şirket ve kooperatifler) ek olarak iki tür şirket ilâve olduğu görülmektedir.

2009 yılının Ocak ayına kadar İran'da kurulacak olan şirketlere %50 ve üstü oranında iştirak etmek isteyen yabancı uyruklu gerçek ve tüzel kişilerin İran Ekonomi Bakanlığı'na bağlı Yabancı Sermaye, Yatırım ve Teşvik Dairesi Başkanlığından yabancı sermaye yatırım izni almaları gerekmektedir. Ancak bu tarihte uygulamada yapılan değişiklik ile FIPPA Kanunu kapsamı dışında kalan yatırımlarda da %100 yabancı sermayeli şirket kuruluşuna izin verilmiştir.

13.2.1. İran mevzuatı uyarınca şirket kuruluşu için gerekli belgeler:

1) Bütün sayfaları şirket ortakları tarafından imzalanan şirket kuruluş sözleşmesi. Şirket kuruluş sözleşmesinin (Şirket Ana Sözleşmesi) milletlerarası özel hukuku açısından yabancılık unsuru içermesi halinde başta oturma ve çalışma vizelerinin alınması ve ödemeye esas teşkil eden vergi matrahının saptanması esnasında farklılıklara neden olması sebebi ile anılan sözleşmelerin yabancılar hukukunda deneyimli hukukçular tarafından hazırlanması büyük bir öneme haizdir.

2) Kurulacak şirket türüne göre doldurulmuş, ticari şirket tescil dairesinin hazırlamış olduğu matbu formlar.

3) Şirket ortaklarının onaylı kimlik sureti, yabancı uyuğa sahip olmaları halinde Pasaportlarının onaylı sureti ve ikametgah adresleri.

13.2.2. Yabancı ortağın tüzel kişiliğe haiz ticaret şirketi olması durumunda

a) Yabancı tüzel kişiliğe ait kuruluş sözleşmesi onaylı sureti. (ticarî şirket ana sözleşmesi)

b) İran'da kurulacak şirkete ortak olacak tüzel kişilik (ticarî şirket) ortaklarının onaylı imza sirküleri sureti.

c) İran'da kurulacak olan şirkete ortak olunacağına ve ortaklığın kimin tarafından temsil edileceğini beyan eden yönetim kurulu kararının onaylı sureti.

4) Şirket ortakları tarafından seçilmiş en az iki murakıp ve bir sekretere ait nüfus cüzdanlarının onaylı sureti.

5) Ticari şirket tescil dairesine verilmek üzere Anonim şirket sermayesinin en az %35'inin bankaya yatırıldığına dair dekont.

13.3. İran Yasaları Uyarınca Yabancı Tüzel Kişiliğe Sahip Şirketlerin İran'da Şube Tesisi

1979 devriminin ardından yabancı şirketlerin İran'da şube tesisi yasaklanmış, 12.11.1985 tarihinde yayınlanan tek maddelik bir yasa ile karşılıklılık şartına bağlı olarak bu yasak kaldırılmıştır. Anılan kanunun 19776 t/m/68-930 sayı ve 03.05.1999 tarihli uygulama yönetmeliğinde yabancı şirketlerin kendi ülkelerinde resmi olarak tescil edildikten sonra İran'da şube tesis edebilecekleri belirtilmiştir. Yönetmelik uyarınca tescil işlemleri Tahran Tapu ve Kadastro Müdürlüğüne bağlı Şirket Tescil Dairelerinde gerçekleştirilecektir. Yabancı firmalara ait pazarlama ve satış ofisleri İranlı şirketlerden farklı olarak devlet kredi ve teşviklerinden mahrum edilmiş, ithalat ve ihracat konularında yasaklı sayılmışlardır.

13.3.1. İran mevzuatı uyarınca yabancı şirketin İran'da şubesini tesisi için gerekli dokümanlar

1) Şirket tarafından yazılı başvuru,

2) Şirketin faaliyeti hakkında tanıtım yazısı. Tanıtım yazısı aşağıdaki bilgileri kapsamaktadır.

a) Şirketin hangi konularda faaliyet yaptığı hususu,

b) Şirketin neden İran'da tescil ettirmek istendiğine dair açıklamalı sebepler

c) İran'da kaç tane yabancı elemana ihtiyaç duyulacağı,

d) Şirketin mali kaynakları.

3) Şirketin feshini istemeye yetkili şahıslar tarafından şirketin infishahı hallerinde ana şirket kendisine verilen süre içerisinde şubeyi tasfiye edeceğine dair taahhüt yazısı,

4) Şirket ana sözleşmesi,

5) Şirketin en son hesap bilançosu,

6) Noterden avukata veya İran'da şirketi temsil edecek kişi adına tanzim edilen vekaletname,

7) Şirket tasdiknamesi belgesi – Şirket kuruluşunun resmi gazetede ilanı ve değişiklikler olmuşsa en son değişikliğin tescil belgesi,

8) İmza sirküleri,

9) Devlete ait bir kuruluşla ortak olunması halinde anılan kuruluşlar ile ortak faaliyette bulunulacağına dair yazı (moarrefiname),

10) Şirketin İran'da şube açma ve temsilci tayini konusunda aldığı Yönetim Kurulu kararı örneği. Yabancı ülkelerde hazırlanan bütün belgeler Dış İşleri Bakanlığı veya buldukları yerin Valiliğince onaylayarak İran Konsolosluğu tarafından tasdik edilmelidir. Hazırlanan bu belgeler İran'da tercüme edilir.

14. YARARLI ADRESLER

- T.C. TAHRAN BÜYÜKELÇİLİĞİ
Büyükelçi: Rıza Hakan Tekin
Adres: Ferdowsi Ave. No. 337 P.O.Box: 11365-8758 Tehran
Tel: +98 21 3 595 11 00 (Santral)
Fax: +98 21 3 311 79 28
e-posta: embassy.tehran@mfa.gov.tr
- T.C.TEBRİZ BAŞKONSOLOSLUĞU
Adres: Ferdowsi Ave. No. 337 P.O.Box: 11365-8758 Tehran
Tel: +98 41 3327 18 82
+98 41 3327 18 83
Fax: +98 41 3332 49 07
e-posta: embassy.tehran@mfa.gov.tr

- TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Adres: Ferdowsi Ave. No: 337 P.O.Box: 11365-8758 Tehran

Tel: + 98 21 3391 3592

Fax: + 98 21 3392 4952

E-posta: tahran@ekonomi.gov.tr

- TAHRAN TİCARET, SANAYİ, MAYIN VE ZİRAAT ODASI

Adres: No. 82 - Khalid Islamboli (Vozara) Avenue - Tehran 15119 - IRAN P.O.Box: 15875/3818

Tel: 009821-88723801-5

Fax: 009821-88723801-5

e-posta: info@tccim.ir

15. KAYNAKÇA

- 1- EKONOMİ BAKANLIĞI BİLGİ SİSTEMİ – www.ekonomi.gov.tr
- 2- TRADEMAP – www.trademap.org
- 3- TÜİK BİLGİ SİSTEMİ - www.tuik.gov.tr
- 4- TRADEATLAS BİLGİ SİSTEMİ – www.tradeatlas.com
- 5- DEİK- www.deik.org.tr
- 6- WORLDOMETER- www.worldometers.info
- 7- TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ
- 8- BURSA TİCARET VE SANAYİ ODASI

İskele Caddesi No:51 İpekyolu / VAN
Tel: 0 (432) 210 00 55
Faks: 0 (432) 216 44 88 - SMS 532 752 65 65

www.vantso.org.tr